

รูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมสู่ความยั่งยืน ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย *

Social Business Model Innovation Towards Sustainability in the Upper Northern Region of Thailand

สุธาวัลย์ สัจจสมบุญ¹, ภูษณิศ เทชเถกิง², ปรีดา ศรีนฤวรรณ³, และ จักรพงษ์ สุขพันธ์⁴
Sutawan Satjasomboon¹, Pusanisa Thechatakerng², Preeda Srinaruewan³ and

Jakkapong Sukphan⁴

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้^{1,3,4}

Faculty of Business Administration, Maejo University^{1,3,4}

วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยชินวัตร²

School of Management, Shinawatra University²

Corresponding Author, Email: sutawan14@gmail.com

บทคัดย่อ

เกษตรกรรุ่นใหม่ Young Smart Farmer (YSF) ในปัจจุบันมีความมุ่งมั่นในการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมเพื่อนำกำไรที่เกิดขึ้นไปสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อให้สังคมดีขึ้น การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความตั้งใจของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม 2) ศึกษาารูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ทำเนนกิจการเพื่อสังคมใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือเกษตรกรรุ่นใหม่ผู้มีประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม เป็นเวลา 5 ปี โดยใช้

* ได้รับความ: 8 กันยายน 2566; แก้ไขบทความ: 6 ตุลาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 10 ตุลาคม 2566

วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 8 คน ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอเชิงพรรณนาความ

ผลการศึกษาพบว่า ความตั้งใจของผู้ประกอบการเพื่อสังคมเกิดจากความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาสังคมควบคู่ไปกับการดำเนินธุรกิจ ซึ่งมีการวางรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมโดยการนำเอาการแก้ปัญหาสังคมมาเป็นเป้าหมายในการดำเนินธุรกิจ นอกจากนี้ผู้ประกอบการเพื่อสังคมยังนำเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาใช้ในการดำเนินงาน มีการสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันจนเกิดการพัฒนารูปแบบการสร้างรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: รูปแบบ; นวัตกรรม; ธุรกิจ; ความยั่งยืน

Abstract

Young Smart Farmers (YSF) commit to being social entrepreneurs who serve the profit to empower the society. The crucial mission is to fortify their communities. The objectives of this research are 1) to study the intentions of young farmers to become social entrepreneurs and 2) to study social business innovative models for young farmers operating businesses in eight provinces in upper Northern. The qualitative method employed semi-structured interviews to interview the key informants, who are young farmers with experience in entrepreneurial activities for society over five years. A purposive sampling method was used to select eight sample groups. Data analysis conducted the content analysis and presented in a narrative process.

The result shows that social entrepreneurs intend to solve social issues with their business operations. Solving social problems is a goal in business operations for establishing a social business innovation model; in addition, social entrepreneurs incorporate various technologies into their operations and establish networks to exchange knowledge and innovations to add economic and social

value together, which affects the development towards creating Social Business Innovative Model for Sustainability.

Keywords: model; innovation; business; sustainable

1. บทนำ

ปัญหาความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาที่ทุกประเทศทั่วโลกให้ความสำคัญและตระหนักถึง โดยเฉพาะประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำสูงที่สุดในโลก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ในปัจจุบันภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ทำให้เกิดผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของผู้คนด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก อีกทั้งธนาคารโลก (2564) รายงานถึงการระบาดของโควิด-19 ทำให้ประเทศไทยมีผู้เสี่ยงจะมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน หรือระดับรายได้ไม่เพียงพอที่จะใช้ในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้นอีก 1.5 ล้านคน สะท้อนถึงความเปราะบางของครัวเรือนไทยต่อภาวะวิกฤติและมาตรการช่วยเหลือจากรัฐที่ยังไม่เพียงพอ “ความปกติใหม่ (New Normal)” จึงเป็นแนวทางที่หลาย ๆ คนจะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบในการดำรงชีวิต (Sukphan & Satjasomboon, 2023) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดช่องว่างของรายได้และทรัพย์สิน ส่งผลกระทบระยะยาวนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำในสังคมที่มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น สะท้อนถึงความแตกต่างในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ (ไสว วีระพันธ์ และ อธิภัทร ถิ่นแสนดี, 2564)

แม้ว่าสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ของไทยจะมีแนวโน้มลดลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) แต่ภาคเกษตรกรรมของไทยยังประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่สูง เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีรายได้น้อย มีภาระหนี้ที่ค่อนข้างสูง มีการศึกษาที่อยู่ในระดับต่ำและยังคงมีทัศนคติในการทำเกษตรแบบดั้งเดิม นอกจากนี้เกษตรกรบางรายยังขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร (ที่ดินและชลประทาน) และยังได้ผลกระทบจากปัจจัยภายนอก (ราคาน้ำมัน กระแสโลกาภิวัตน์ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และโรคโควิด-19) ซึ่งก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรมากขึ้น (กานต์ปพิมพ์ อรรถเจตน์, 2565; Sukphan & Kitdamrongtam, 2022)

อีกทั้งปัญหาฝุ่นควันที่เกิดขึ้นใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ประกอบไปด้วยจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดที่ได้รับ

ผลกระทบดังกล่าวอย่างหนักและต่อเนื่องทุกปี ซึ่งปัญหาดังกล่าวเกี่ยวเนื่องมาจากการทำการเกษตร ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (กรีนพีซ, 2565) ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในช่วงสูงวัย ส่งผลให้มีการใช้วัชกรรมน้อยและขาดการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรทำให้เกษตรกรประสบปัญหาขาดทุนจากการดำเนินงาน เกิดภาวะหนี้สินสะสม จึงเป็นที่มาของโครงการผลักดันเกษตรกรรุ่นใหม่ หรือ (Young smart farmer : YSF) เพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนาปรับเปลี่ยนระบบการทำการเกษตรให้มีความทันสมัยโดยใช้วัชกรรม อีกทั้งยังเปลี่ยนจากเกษตรกรมาเป็นผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรที่มีสินค้าที่ดีตั้งแต่กระบวนการผลิต มีคุณภาพมาตรฐานเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้า การสร้างตราสินค้า ปลุกเอง ขายเอง สามารถทำการตลาด จัดจำหน่ายสินค้าและพึ่งพาตนเองได้ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่มีสั่งสมมานานในเกษตรกรรุ่นเก่า โดยให้ความสำคัญกับความปลอดภัยต่อผู้บริโภค สิ่งแวดล้อม และเป็นการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุด (สำนักงานพัฒนาการวิจัยเกษตร, 2562)

จากข้อมูลยุทธศาสตร์การตั้งหลักใหม่ของภาคเกษตรไทยโดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2565) พบว่าความเหลื่อมล้ำของภาคเกษตรจะลดลงด้วยยุทธศาสตร์หลัก 3 ด้าน คือ การเพิ่มอัตราการลงทุนในภาคเกษตรโดยเน้นการลงทุนในเทคโนโลยีเกษตรสมัยใหม่ การเพิ่มการลงทุนด้านวิจัยและพัฒนาการเกษตร และการลงทุนในทุนมนุษย์เพื่อให้มีขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่

ด้วยเหตุนี้การพัฒนา เกษตรกรรุ่นใหม่ หรือ (Young smart farmer : YSF) จึงถูกผลักดันกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามหากจะพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นผู้ประกอบการและเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social entrepreneurs) ในการเพิ่มคุณค่าและแก้ไขปัญหาสังคมไปพร้อมกันไม่ใช่เรื่องง่าย การเป็นผู้ประกอบการที่ดีและประสบความสำเร็จได้นั้น ความตั้งใจที่จะเป็นผู้ประกอบการจึงเป็นปัจจัยสำคัญ (Ajzen, 1991) และความตั้งใจในการเป็นผู้ประกอบการ ประกอบด้วยทัศนคติต่อการเป็นผู้ประกอบการ บรรทัดฐานทางสังคม และการรับรู้ความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการ (มารยาท โยทองยศ และ ทรงวาด สุขเมืองมา, 2559; ศศิชา อินทวิเชียร, 2564)

นอกจากนี้หากเกษตรกรรุ่นใหม่สามารถพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นผู้ประกอบการในภาคการเกษตรเป็นที่เรียบร้อยแล้วนั้น การส่งเสริมให้เป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneurs) จึงตามมา เนื่องจากผู้ประกอบการเพื่อสังคม คือ ผู้ดำเนินธุรกิจที่มีจุดมุ่งหมายหลักในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีของภาคธุรกิจมา

บวกกับความรู้และนวัตกรรมสังคม มีความยั่งยืนทางการเงินจากรายได้หลักที่มาจากสินค้าหรือบริการ อีกทั้งยังช่วยในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมผ่านกลไกการบริหารจัดการที่ดีของภาคธุรกิจร่วมกับความรู้และนวัตกรรมสังคม ทำให้เกิดความยั่งยืนและมีการนำผลกำไรที่เกิดขึ้นไปลงทุนซ้ำเพื่อขยายผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้น (ชัยญพัชร บุนนาค, 2559; บุษกร ปังประเสริฐ, อารีย์ นัยพินิจ, และ ภัทรวิดี เพิ่มวณิชกุล, 2563) ดังนั้นการสร้างรูปแบบการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมเป็นทางเลือกให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรได้ปรับใช้ในการดำเนินธุรกิจของตนเองอย่างเหมาะสม ในสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าเกษตร อีกทั้งยังคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ปัญหาในสังคม ชุมชน เพื่อเป็นการสร้างความยั่งยืน โดยความยั่งยืนเป็นความสามารถในการปรับตัวให้ธุรกิจเติบโต อยู่รอดได้ ซึ่งการมีเครื่องมือที่นำไปสู่การสร้างความยั่งยืน (Talbot, Raineri, & Daou, 2020) เกิดจากการผลักดันด้านสังคม ซึ่งผู้ประกอบการทุกรายควรมีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีภารกิจในการสร้างคุณค่าทางสังคมมากกว่าการสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (Bygrave & Minniti, 2000)

ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษารูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมของผู้ประกอบการเกษตรกรุ่นใหม่ ใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างผู้ประกอบการเพื่อสังคมและสร้างรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมที่เหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน เมื่อมีรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมสำหรับผู้ประกอบการเกษตรกรุ่นใหม่แล้ว ธุรกิจที่เกี่ยวข้องหรือธุรกิจอื่นๆ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินงานและสามารถพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นผู้ประกอบการด้านนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมและเป็นแนวทางการดำเนินธุรกิจที่สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความตั้งใจของเกษตรกรุ่นใหม่ในการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม
2. เพื่อศึกษารูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมของเกษตรกรุ่นใหม่

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดเกณฑ์ (Criteria) คือ เครือข่ายเกษตรกรุ่นใหม่ที่ประสบความสำเร็จ โดยได้รับคำแนะนำจากเกษตรจังหวัดแต่ละจังหวัด และมีการนำเอานวัตกรรมมาใช้ในการแก้ไขปัญหา

สังคม มีความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ ในการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคม จำนวน 8 ราย เป็นตัวแทนจาก 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วยภาคเกษตรจำนวน 6 ราย คือเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูก กาแฟ ผักอินทรีย์ ข้าวอินทรีย์ เมล่อน และแก้วมังกร ภาคปศุสัตว์ จำนวน 2 ราย คือ การเพาะเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ คือ โค กระบือ และการเพาะเลี้ยงผึ้ง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2559)

2. งานวิจัยนี้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (in-depth interview) และได้กำหนดประเด็นข้อคำถามแบบปลายเปิด (open-ended) เพื่อให้อิสระในการตอบคำถาม และมีการขยายความในประเด็นต่างๆ ตามมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์ (ชาย โพธิ์สิตา, 2562) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ตามทฤษฎีของงานวิจัย เพื่อให้ได้แบบสัมภาษณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความตั้งใจในการเป็นผู้ประกอบการและผู้ประกอบการเพื่อสังคม รูปแบบการดำเนินธุรกิจด้วยนวัตกรรมที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคม โดยได้นำแบบสัมภาษณ์เข้าปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเพื่อทำการตรวจสอบความตรง ความเที่ยงและความถูกต้องของเนื้อหา (content validity) และนำไปทดลองใช้กับผู้ให้ข้อมูลที่ไม่ใช่ผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อพิจารณาเนื้อหาในแบบสอบถาม รูปแบบภาษาของแบบสัมภาษณ์ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ครอบคลุมตามประเด็นหลักในการวิจัย (Cresswell, 2014) จากนั้นทำการนัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลักล่วงหน้าเพื่อทำการนัดวัน เวลาเพื่อขอเข้าพบ พร้อมทั้งส่งโครงสร้างคำถามเพื่อให้ข้อมูลหลักเตรียมตัวเพื่อการสัมภาษณ์ ซึ่งในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 30 นาที

โดยผู้วิจัยตั้งคำถามปลายเปิด เพื่อให้อิสระในการตอบคำถามของผู้ให้ข้อมูลหลักถึงความตั้งใจในการเป็นผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการเพื่อสังคม และรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมที่นำมาใช้แก้ปัญหาของคนในชุมชน การเก็บข้อมูลนั้นทำโดยการจดบันทึก บันทึกเสียงของผู้ให้ข้อมูลหลัก เมื่อทำการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้วจะทำการถอดเทปและรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อส่งกลับไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักตรวจสอบข้อมูล เมื่อผู้ให้ข้อมูลหลักตรวจสอบเรียบร้อยแล้วจะทำการรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการตรวจสอบความตรงของข้อมูล (validity) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การจดบันทึก การถอดเทปมาตีความและเรียบเรียงเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล

4. สรุปผลการวิจัย

จากการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้ประกอบธุรกิจเกษตรกรรุ่นใหม่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน เป็นเพศชาย จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 87.50 และเพศหญิง 1 คน คิดเป็นร้อยละ 12.50 มีลักษณะธุรกิจเกษตร จำนวน 6 ราย และลักษณะธุรกิจปศุสัตว์จำนวน 2 ราย พืชที่ทำการเพาะปลูก คือ กาแฟ ผักอินทรีย์ ข้าวอินทรีย์ (2 ราย) เมล่อน แก้วมังกร ปศุสัตว์มีการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ เช่น โค กระบือ และสุดท้ายการเพาะเลี้ยงผึ้ง ตามลำดับ อายุระหว่าง 35 – 45 ปี โดยมีแนวคิดในการทำการเกษตรจากตนเอง เมื่อถึงจุดอิ่มตัวจากการทำงานประจำจึงอยากกลับมาใช้ชีวิตในภูมิลำเนา ประกอบกับได้รับผลกระทบจากโรคระบาดโควิด-19 จึงตัดสินใจกลับสู่ภูมิลำเนาและนำเอาความชอบส่วนบุคคลมาเป็นแรงบันดาลใจในการเริ่มต้นทำการเกษตร และค่อยๆ สังสมประสบการณ์และขยายธุรกิจให้มีขนาดใหญ่ขึ้น นอกจากนี้เมื่อทำการเกษตรในชุมชนจึงพบว่าเกษตรกรในชุมชนมีปัญหาที่ส่งสมมายาวนานจึงเกิดเป็นความสนใจและตั้งใจในการแก้ไขปัญหาสังคม โดยเริ่มจากการเป็นแกนนำในการทำเพื่อเป็นตัวอย่างให้แก่คนในชุมชน และจัดตั้งกลุ่ม ชักชวนผู้สนใจเข้าร่วมเพื่อสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยเริ่มจากปัญหาภายในชุมชนก่อนและขยายเป็นวงกว้างในการทำกิจกรรมเพื่อสังคมต่างๆ ในชุมชน โดยเริ่มจากธุรกิจของตนเองก่อนเมื่อคนในชุมชนเห็นถึงผลลัพธ์จึงมีการเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

1. ความตั้งใจของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะดำเนินการเพื่อสังคม

ความตั้งใจในการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมของเกษตรกรรุ่นใหม่ทุกรายนั้นเริ่มต้นจากความตั้งใจของตนเองที่อยากพัฒนาชุมชน ขับเคลื่อนด้วยความปรารถนาที่จะสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมและจัดการกับความท้าทายทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทุกขณะ และให้ความสำคัญกับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับเป้าหมายทางการเงิน ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรกรรุ่นใหม่มีความมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน โดยมีการรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพ ได้รับมาตรฐานของเกษตรกรในชุมชนเพื่อลดปัญหาการถูกกดราคา (รายที่ 1, 3, 4) สนับสนุนให้มีการทำการเกษตรแบบอินทรีย์เพื่อเพิ่มมูลค่าแก่ผลผลิตและลดการปนเปื้อนสารพิษ (รายที่ 2, 5) มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งธนาคารรับจำนำผลผลิตทางการเกษตรเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง อีกทั้งยังมีความตั้งใจในการนำนวัตกรรมเข้ามาใช้ในการปรับเปลี่ยนขั้นตอนในการทำงานเพื่อลดต้นทุนในการผลิต (รายที่ 6, 7) และมีความตั้งใจ

เปลี่ยนอาชีพเนื่องจากการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวก่อให้เกิดปัญหามลพิษจึงผันตัวเองมาเลี้ยงผึ้ง เนื่องจากในจังหวัดยังมีผู้ประกอบการน้อยราย (รายชื่อ 8)

ตารางที่ 1 สรุปความตั้งใจในการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม

ผู้ประกอบการ	ความตั้งใจในการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม
คนที่ 1 กาแฟ	มีความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาราคตกต่ำ และมีความตั้งใจในการเผยแพร่เมล็ดกาแฟสู่สาธารณชนเพื่อให้เป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น
คนที่ 2 ผักอินทรีย์	มีความตั้งใจในการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรและลดการปนเปื้อนสารพิษตกค้างในผลผลิตทางการเกษตร
คนที่ 3 ข้าวอินทรีย์	มีความตั้งใจในการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ และสร้างอำนาจต่อรองในการจำหน่ายผลผลิต
คนที่ 4 ข้าวอินทรีย์	มีความตั้งใจในการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำโดยการกำหนดราคากลางร่วมกัน
คนที่ 5 เมล่อน	มีความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาต้นทุนในการเพาะปลูกสูง จึงนำเอานวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในการปรับเปลี่ยนกระบวนการต่างๆ
คนที่ 6 แก้วมังกร	มีความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ และนำนวัตกรรมมาใช้ในการแปรรูปผลผลิตให้มีราคาสูงขึ้น
คนที่ 7 ปศุสัตว์	มีความตั้งใจในการปรับปรุงสายพันธุ์สัตว์ให้แข็งแรง ทนต่อโรค
คนที่ 8 ผึ้ง	มีความตั้งใจในการเลิกปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อลดปัญหามลพิษที่เกิดจากการเกษตร

2. รูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมของเกษตรกรรุ่นใหม่

รูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมของผู้ประกอบการเกษตรกรรุ่นใหม่ มีการนำนวัตกรรมเข้ามาใช้ในการดำเนินธุรกิจ (Innovation Technology) ผู้ประกอบการฯ นั้นมีการคัดเลือกองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจเข้ามาใช้ โดยมากเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างสมาชิกในเครือข่าย และนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินธุรกิจของตนเอง รวมไปถึงการนำเอาเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับด้านการผลิตเพื่อใช้ในการลดต้นทุน ลดค่าใช้จ่าย และยังเป็นการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ให้ดูทันสมัยมากยิ่งขึ้น การนำเอานวัตกรรมเข้ามาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคม (รายชื่อ 4, 6, 7, 8) โดยการเริ่มปรับปรุงจากนวัตกรรมในการบริหารจัดการ (Innovation Organization) เน้นการลดของเสียให้เหลือศูนย์ (Zero waste) ทดแทนการเผาได้แก่ การไถกลบและใช้น้ำหมักเร่งการย่อยสลาย (รายชื่อ 1, 2, 3, 5) ปรับเปลี่ยนอาชีพจากการปลูกข้าวโพดหันมาเลี้ยงผึ้งเพื่อจำหน่ายน้ำผึ้ง และสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ จากผึ้ง เช่นเทียนหอม นมผึ้ง เป็นต้น (รายชื่อ 8) นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปอบแห้ง โดยทำการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรในเขตใกล้เคียงมาเป็นวัตถุดิบ และมีการดำเนินการปลูกโดยนำวิธีการธรรมชาติ (อินทรีย์) เข้ามาใช้ในการแก้ปัญหาการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก และจัดตั้งกลุ่มรับซื้อผลผลิตและดำเนินการจัดจำหน่าย นอกจากนี้ยังมีการนำเอานวัตกรรมเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้ได้มาตรฐาน สร้างความน่าเชื่อถือและเพิ่มปริมาณการผลิตให้ได้มากขึ้น เพิ่มผลผลิต ลดต้นทุน ค่าใช้จ่าย และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ จะทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามมา เมื่อมีการบริหารจัดการที่ดีแล้ว การพัฒนาตนเองด้วยการอบรมทักษะ องค์ความรู้ใหม่ๆ สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง และมีความต้องการในการให้ความร่วมมือกับชุมชน สังคมมากยิ่งขึ้น การสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคมจึงตามมา (social Innovation)

ตารางที่ 2 รูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมของผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรกรรุ่นใหม่

ผู้ประกอบการ	นวัตกรรมที่นำมาใช้	การแก้ไขปัญหาสังคม
คนที่ 1 กาแฟ	นำนวัตกรรมเข้ามาใช้ในการแปรรูป และเน้นการลดขยะให้เหลือศูนย์ (Zero waste)	- รับซื้อเมล็ดกาแฟนำมาคั่ว โดยการสร้างเรื่องราวเพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มและสร้างคุณค่าในตัวผลิตภัณฑ์ให้มีคุณค่ามีราคา

ผู้ประกอบการ	นวัตกรรมที่นำมาใช้	การแก้ไขปัญหาสังคม
		- การนำวัตถุดิบต่างๆ มาแปรรูปเพื่อจำหน่าย และลดของเสียจากวัตถุดิบที่ได้ในแต่ละขั้นตอน
คนที่ 2 ผักอินทรีย์	นวัตกรรมด้านองค์ความรู้ใหม่ๆ ใน การดูแลแปลงโดยไม่ใช้สารเคมี และ การนำเอานวัตกรรมต่างๆ มาใช้ ใน การลดต้นทุน	โดยการจัดตั้งกลุ่มเพื่อสนับสนุนการปรับเปลี่ยน วิถีชีวิตจากการใช้สารเคมีเป็นอินทรีย์ และลด การเกิดสารตกค้างในแหล่งน้ำ
คนที่ 3 ข้าวอินทรีย์	นวัตกรรมการดำเนินการ การศึกษา วิธีการใหม่ๆ ในการดำเนินการ เพาะปลูกและสีข้าวโดยให้ข้าวยังมี คุณประโยชน์สูงสุด โดยการ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้จากเครือข่าย	จัดตั้งกลุ่มรับซื้อข้าวที่ได้มาตรฐานและปลูกด้วย กรรมวิธีอินทรีย์ มีการกำหนดราคากลางในการ รับซื้อ
คนที่ 4 ข้าวอินทรีย์	นวัตกรรมการแปรรูป มีการ สนับสนุนจากหน่วยงานภาคเอกชน ในการนำเอาเครื่องจักรทันสมัยเข้า มาเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มจำนวน ผลผลิตออกสู่ตลาด	จัดตั้งธนาคารข้าวอินทรีย์ โดยเริ่มจากการ ดำเนินการในชุมชนและขยายเพื่อจัดจำหน่ายไป จังหวัดอื่นๆ จากการทำเป็นต้นแบบและมีผู้ให้ ความสนใจเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคม
คนที่ 5 เมล่อน	นวัตกรรมการเพาะปลูก เพื่อลด ขั้นตอนและระยะเวลาในการดูแล รักษาต้นให้แข็งแรง ปลอดภัย โดย การควบคุมโรงเรือนให้มีอุณหภูมิที่ เหมาะสม แสงแดดที่เพียงพอ	เนื่องจากเป็นฟาร์มที่ได้รับการสนับสนุนจาก หน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้มีองค์ ความรู้ มีการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนองค์ความรู้แก่ ผู้สนใจและเน้นการเพาะปลูกแบบปลอดภัยเพื่อ เป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลผลิต
คนที่ 6 แก้วมังกร	นวัตกรรมการแปรรูป การนำ เครื่องจักรและองค์ความรู้ใหม่ๆ มา ใช้ในการลดขั้นตอน ลดต้นทุนและ ผลผลิตใหม่ๆ ออกสู่ตลาดเพิ่ม มากขึ้น	มีการรับซื้อผลผลิตการเกษตรในจังหวัด และมี การประกันราคาขั้นต่ำแก่เกษตรกร

ผู้ประกอบการ	นวัตกรรมที่นำมาใช้	การแก้ไขปัญหาสังคม
คนที่ 7 ปศุสัตว์	นวัตกรรมที่กล่าวถึงคือองค์ความรู้ใหม่ๆ เครื่องมือที่ใช้ในการดูแลอนุบาลสัตว์เล็กเพื่อให้แข็งแรง ทนต่อโรค	การตั้งกลุ่มเพื่อทำการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การนำพ่อแม่พันธุ์มาผสม โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย และการมุ่งเน้นการเพาะเลี้ยงแบบพื้นบ้าน เพื่อลดสารเคมีตกค้างแก่ผู้บริโภค
คนที่ 8 ผึ้ง	- นวัตกรรมด้านองค์ความรู้ในการเพาะเลี้ยงผึ้งโดยไม่ใช้สารเคมี และได้น้ำผึ้งมาก - นวัตกรรมด้านการแปรรูปวัตถุดิบที่ได้จากการเลี้ยงผึ้ง เช่น การทำลิปจากไขผึ้ง	การเปลี่ยนอาชีพจากการปลูกข้าวโพดเป็นการเลี้ยงผึ้ง เนื่องจากเล็งเห็นปัญหาจากการเพาะปลูกข้าวโพด และชักชวนเกษตรกรผู้สนใจเข้าศึกษา เรียนรู้เพื่อเป็นอาชีพทางเลือก

5. อภิปรายผลการวิจัย

ความตั้งใจในการเป็นผู้ประกอบการและผู้ประกอบการเพื่อสังคมนั้น มีความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มจากตนเอง เช่นเดียวกับ (Doherty, Haugh, and Lyon 2014; Gupta, Chauhan, Paul, & Jaiswal, 2020; Foss & Saebi, 2017) ที่กล่าวว่าความตั้งใจของผู้ประกอบการเพื่อสังคมนั้น ปัจจัยส่วนบุคคลมีผลต่อความตั้งใจที่สุด ซึ่ง Hockerts (2017) กล่าวว่าปัจจัยทางสังคม การเห็นใจ มีผลต่อการดำเนินกิจการเพื่อสังคมเช่นกัน โดยเต็มใจเริ่มต้นจากธุรกิจของตนเอง สนองตอบต่อปัญหาสังคม นำเอาปัญหาสังคมมาเป็นเป้าหมายในการดำเนินธุรกิจและแก้ไขปัญหาสังคมควบคู่กัน (Czinkota, Kudiger, Basile, & Ferri, 2018; Evans et al., 2017) พร้อมจะทำงานเพื่อส่วนรวมอย่างเต็มใจในการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กัน (สุภากร วิทยุณัฏฐจินดา, 2561)

นอกจากนี้รูปแบบการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคม และการนำเอานวัตกรรมเข้ามาใช้ในการดำเนินงาน ยังช่วยส่งเสริมการดำเนินงานทั้งด้านธุรกิจและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ (Battilana & Dorado, 2010; Pache & Santos, 2012) ที่กล่าวว่าองค์กรมีพันธกิจในการสร้างคุณค่าทางสังคม โดยการผสมผสานเป้าหมายทางการเงินและสังคมควบคู่กัน และเป็นแกนนำในการแก้ไขปัญหาในชุมชน สังคมโดยการจัดตั้งกลุ่มเพื่อขยายโอกาสในการแก้ไขปัญหาในวงกว้าง เป็นไปใน

ทิศทางเดียวกับ (Hakami, 2021) ที่กล่าวว่าการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมเป็นการกระตุ้นการนำโอกาสมาสู่ชุมชนมากยิ่งขึ้นและสามารถสร้างโอกาสให้แก่ชุมชน ผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อสร้างคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กัน และหากผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามมา มีการบริหารจัดการที่ดีแล้วการพัฒนาตนเองด้วยการอบรมทักษะองค์ความรู้ใหม่ๆ สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง และมีความต้องการในการให้ความร่วมมือกับชุมชน สังคมมากยิ่งขึ้น การสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคมจึงตามมา (social Innovation) (Pansuwong, Photchanachan, & Thechatakerng, 2022) ซึ่งรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมของผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรกรรุ่นใหม่มีความยืดหยุ่นตามบริบทสังคม ชุมชน เช่นเดียวกับ (Soumitra et al., 2021) ที่กล่าวว่ารูปแบบการดำเนินธุรกิจจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามสิ่งแวดล้อมและเวลาที่เปลี่ยนไปทำให้ผลการดำเนินธุรกิจดีตามไปด้วยและอยู่ได้อย่างยั่งยืน (Soumitra et al., 2021)

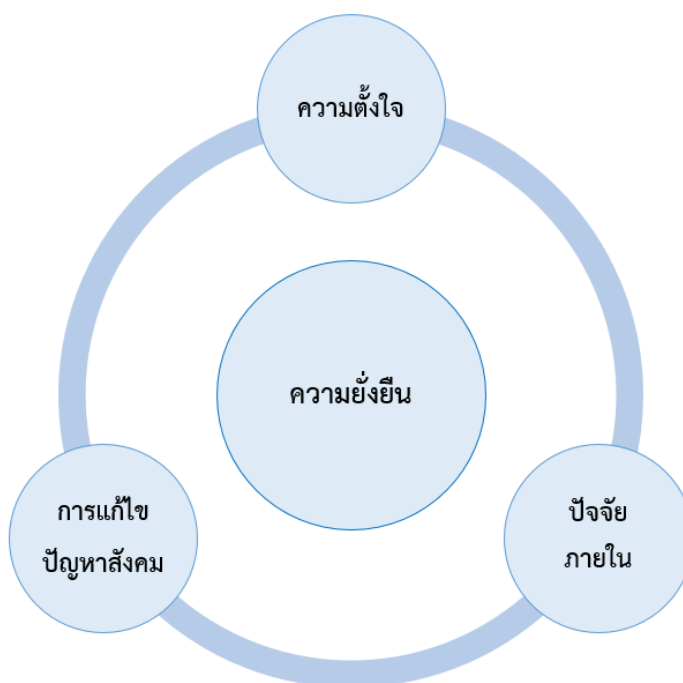
6. องค์ความรู้จากการวิจัย

ปัจจุบันการให้ความสำคัญด้านเศรษฐกิจด้านเดียวนั้นไม่สามารถทำให้ธุรกิจอยู่ได้อย่างยั่งยืน จึงมีผู้เสนอแนวคิดด้านสังคมเพิ่มเติมภายหลัง โดยมุ่งเน้นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กัน (Doherty, Haugh, & Lyon, 2014) เพื่อให้ธุรกิจสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน จึงเกิดเป็นกระแสผู้ประกอบการสังคมขึ้น ซึ่งมีการศึกษากันอย่างแพร่หลายในต่างประเทศและในองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร หรือหน่วยงานภาคเอกชนขนาดใหญ่ (Davies & Doherty, 2018) แต่ยังขาดการศึกษาแบบการดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการเพื่อสังคม ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงเพิ่มเติมทฤษฎีด้านรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมเพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่มและส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจและองค์กรขนาดเล็กที่หวังผลกำไร

องค์ความรู้ใหม่ของการสร้างรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคม คือ มีแนวทางการสร้างรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคม คือ 1) ความตั้งใจของการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมเป็นแรงขับเคลื่อนบุคคล 2) การพิจารณาทรัพยากร องค์ความรู้ ปัจจัยภายในของตนเองเพื่อให้ทราบถึงปัญหาและหาแนวทางการแก้ไข 3) นำความรู้ เทคโนโลยีต่างๆ มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและสร้างคุณค่าควบคู่กัน ทั้งนี้เป็นการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Value) และสังคม (Social Value) ควบคู่กันเพื่อสร้างความยั่งยืน โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในหน่วยธุรกิจ

ขนาดย่อมจึงเป็นรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจ เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันในบริบทอื่นๆ ได้

ภาพที่ 1. แนวทางการสร้างรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคม

7. ข้อเสนอแนะ

1. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ในการบูรณาการวางแผนในการแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำในภาคอุตสาหกรรมเกษตรได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
2. นำรูปแบบนวัตกรรมธุรกิจเพื่อสังคมไปปรับใช้ในภูมิภาคอื่นๆ หรือในธุรกิจอื่นๆ

เอกสารอ้างอิง

- กานต์ปพิมพ์ อรรถเจตน์. (2565). แนวทางลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรไทย หลังวิกฤติโควิด-19. *วารสารทหารพัฒนา*, 46(1), 47-58.
- กรีนพีซ. (2565). ฝุ่นควันภาคเหนือ : ปัญหาเชิงโครงสร้างเบื้องหลังวาทกรรมคนเผาคือคนผิด. สืบค้นจาก <https://www.greenpeace.org/thailand/story/24851/food-agriculture-haze-structural-problems-behind-discourse-on-burners/>
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2559). Young Smart Farmer อนาคตและทิศทางภาคเกษตรไทย. สืบค้นจาก <https://esc.doae.go.th/wp-content/uploads/2018/10/young-smart-farmer.pdf>
- ชัยญพัชร บุนนาค. (2559). *แนวความคิดการสร้างธุรกิจกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในประเทศไทย* (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2562). *ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ: คู่มือนักศึกษาและนักวิจัย สังคมศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ธนาคารโลก. (2564). เจาะลึกความเหลื่อมล้ำไทย แก่ได้ไหม แก่อย่างไร. สืบค้นจาก <https://www.worldbank.org/th/country/thailand/overview>
- บุษกร ปังประเสริฐ, อารีย์ นัยพินิจ, และ ภัทรวิดี เพิ่มวณิชกุล. (2563). การดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนของผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย: วิธีการวิจัยแบบผสม. *BU Academic Review*, 19(2), 73-87.
- มารยาท โยทองยศ, และ ทรวงวาท สุขเมืองมา (2559). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจที่จะเป็นผู้ประกอบการของนักศึกษาปริญญาตรี: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยกรุงเทพ. *สุทธิปริทัศน์*, 30(95), 103-115.
- ศศิชา อินทวิเชียร. (2564). *ความตั้งใจที่จะเป็นผู้ประกอบการภาคการเกษตร ของเจนเอเรชั่น Z ในประเทศไทย* (สารนิพนธ์). มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2565). การตั้งหลักใหม่ภาคเกษตรไทยในอนาคต. สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/2023/02/strategy-for-agricultural-growth/>

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). ข้อเท็จจริงเรื่องสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย. สืบค้นจาก http://nscr.nesdc.go.th/test_nesdb
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยเกษตร. (2562). การปลูกผักปลอดภัย. สืบค้นจาก <http://blog.arda.or.th/ผักสวนครัว/การปลูกผักปลอดภัย/>
- ไสว วีระพันธ์, และ ชีรภัทร์ ถิ่นแสนดี. (2564). ความปกติใหม่ทางการศึกษากับความเหลื่อมล้ำที่มากยิ่งขึ้น. *วารสารวิชาการรัตนบุศย์*, 3(2), 69-83.
- สุภากร ภิญโญฉัตรจินดา. (2561). การวิเคราะห์การเป็นผู้ประกอบการทางสังคมของผู้ประกอบการในเขตประกอบ การสวนอุตสาหกรรมโรจนะ จังหวัดอยุธยา. *วารสาร Veridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 11(1), 662-678.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Battilana, J., & Dorado, S. (2010). Building sustainable hybrid organizations: The case of commercial microfinance organizations. *Academy of Management Journal*, 53(6), 1419-1440.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches* (4th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publication, Inc.
- Czinkota, R. M., Kudiger, R. H., Basile, G., & Ferri, A. M. (2018). For-Benefit Company (fBComp): An innovative social-business model. The Italian case. *Journal of Business Research*, 119, 377 - 387
- Davies, I. A., & Doherty, B. (2018). Balancing a hybrid business model: The search for equilibrium at Cafédirect. *Journal of Business Ethics*, 157, 1043-1066.
- Doherty, B., Haugh, H., & Lyon, F. (2014). Social Enterprise as Hybrid Organizations: A Review and research Agenda. *International Journal of Management Reviews*, 16(4), 417-436.

- Evans, S., Vladimirova, D., Holgado, M., Fossen, V. K., Yang, M., Silva, A. E., & Barlow, Y. C. (2017). Business Model Innovation for Sustainability: Towards a Unified Perspective for Creation of Sustainable Business Models. *Business Strategy and the Environment*, 26(5), 597–608.
- Foss, N. J., & Saebi, T. (2017). Fifteen years of research on business model Innovation: How far have we come, and where should we go? *Journal of Management*, 43(1), 200-227.
- Gupta, P., Chauhan, S., Paul, J., and Jaiswal, M. P. (2020). Social entrepreneurship research: A review and future research agenda. *Journal of Business Research*, 113, 209-229.
- Hakami, S. (2021). The Role of Social Entrepreneurship in Community Development. A Case Study of Social Entrepreneurship in Saudi Arabia. *Psychology and Education Journal*, 58(2), 154-161.
- Hockerts, K. (2017). Determinants of Social Entrepreneurial Intentions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 2017(1), 105-130.
- Bygrave, W., & Minniti, M. (2000). The Social Dynamics of Entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 24(3), 25-36.
- Pache, A.-C., & Santos, F. (2012) Inside the Hybrid Organization: Selective Coupling as a Response to Competing Institutional Logics. *Academy of Management Journal*, 56(4), 972–1001.
- Pansuwong, W., Photchanachan, S., & Thechatakerng, P. (2022). Social innovation: relationships with social and human capitals, entrepreneurial competencies and growth of social enterprises in a developing country context. *Social Enterprise Journal* © Emerald Publishing Limited, 19(1), 1750-8614. DOI 10.1108/SEJ-02-2022-0014

- Soumitra, D., Lanvin, B., Wunsch-Vincent, S., Rivera, L. L., & World Intellectual Property Organization (2021). *Global innovation index*. Geneva: World Intellectual Property Organization. Retrieved from https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf
- Sukphan, J., & Kitdamrongtam, P. (2022). Information Communication Technologies in Thailand: The Influence of Social Structure and the Autonomy of Use. *ASIAN REVIEW*, 35(2), 78-94.
- Sukphan, J., Satjasomboon, S. (2023). Challenges of Young Female Social Entrepreneurs in Post-Covid 19: A Case Study of Mueang Pon, Mae Hong Son, Thailand. *Rajabhat Chiang Mai Research Journal*, 24(3), 65-79.
- Talbot, D., Raineri, N., & Daou, A. (2020). Implementation of sustainability management tools: The contribution of awareness, external pressures, and stakeholder consultation. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 28(1), 71–81.